

**TASHABBUSLI LOYIHALARNI BUDJETDAN
MOLIYALASHTIRISH**

Ismatov Shohislom Nabi o'g'li

Bank moliya akademiyasi magistratura talabasi

***Annotatsiya.** Maqolada O'zbekistonda tashabbusli loyihalarni budjetdan moliyalashtirish tizimining 2020–2024 yillardagi rivojlanish tendensiyalari tahlil qilingan. Tashabbusli byudjet, “Mening yo‘lim” va “Mening bog‘im” mexanizmlari orqali fuqarolar ishtiroki keskin kengaygani, g‘olib loyihalar soni va ularga ajratilgan mablag‘lar hajmi yildan-yilga oshgani ko‘rsatib o‘tiladi. Statistik ma‘lumotlarga ko‘ra, 2023-yilning birinchi mavsumida 1 666 loyiha uchun 1,5 trln so‘m, g‘olib bo‘lmagan 1 309 tashabbus uchun esa qo‘shimcha 1,3 trln so‘m moliyalashtirilgan. “Mening yo‘lim” doirasida 517 loyiha 412 mlrd so‘m bilan ta‘minlangan bo‘lsa, 2024-yil “Mening bog‘im” loyihasida 215 g‘olib tashabbus uchun 52 mlrd so‘m yo‘naltirilgan. Shuningdek, hududlar kesimida ajratilgan mablag‘lar miqdori, ovoz berganlar soni va qanoatlanish darajasi tahlil qilingan. Xalqaro tajriba bilan qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, ishtirokchi byudjetlashtirish mexanizmlarida infratuzilma sifati, qamrov va xavfsizlik kabi atributlar fuqarolarning qo‘llab-quvvatlash darajasiga bevosita ta‘sir qiladi. O‘zbekistonda mazkur mexanizmlarni rivojlantirishda ijro intizomi, natijaviylik indikatorlarini joriy etish va jamoatchilik nazoratini kuchaytirish asosiy vazifa sifatida ta‘kidlangan.*

***Kalit so‘zlar:** tashabbusli byudjet, jamoatchilik fikri, budjet shaffofligi, “Mening yo‘lim”, “Mening bog‘im”, g‘olib loyihalar, moliyalashtirish, fuqarolar ishtiroki, budjet resurslari, hududlar kesimi.*

Kirish

Tashabbusli loyihalarni budjetdan moliyalashtirish - fuqarolar ehtiyoj va ustuvorliklarini to'g'ridan-to'g'ri byudjet qarorlariga bog'laydigan mexanizm bo'lib, O'zbekistonda 2021-yildan buyon muntazam yo'lga qo'yildi. Amalda "Tashabbusli byudjet" (TB) yilda ikki marta o'tkaziladi; g'olib loyihalar hokimliklar huzuridagi maxsus **Fuqarolar tashabbusi jamg'armasi** orqali moliyalashtiriladi va har bir loyiha uchun alohida g'azna hisobvarag'i ochilgan holda xarajatlar shaffof yuritiladi. 2022-yildan ichki yo'llar sohasida **"Mening yo'lim"** yo'nalishi joriy etilib, tuman/shahar byudjetlarida bu maqsad uchun rejalashtirilgan mablag'larning **kamida 50 foizi** fuqarolar ovozi bilan yo'naltirilishi qat'iy belgilandi. 2024-yilda esa urban yashil infratuzilmani kengaytirishga qaratilgan **"Mening bog'im"** tashabbusi ishga tushirildi.

Statistik ko'rsatkichlar mazkur mexanizmlarning tez sur'atlarda kengayganini tasdiqlaydi. 2019-yilda 28,7 ming taklif, 1 102 g'olib loyiha va 87,7 ming ovoz qayd etilgan bo'lsa, 2022-yilda takliflar 69,7 mingga, g'oliblar 2 354 taga, ovoz beruvchilar 6,7 millionga yetdi. 2023-yil TBning ilk mavsumida **1 666 loyiha** g'olib bo'lib, **1,5 trln so'm** ajratildi; bundan tashqari, 2 mingdan ortiq ovoz to'plagan, ammo g'olib bo'lmagan **1 309 tashabbus** uchun **qo'shimcha 1,3 trln so'm** yo'naltirildi. Shu yili "Mening yo'lim"da **10 317 taklif** qabul qilinib, **517 loyiha** g'olib bo'ldi va **412 mlrd so'm** moliyalashtirildi; jarayonda **8 093 918 nafar** fuqaro ishtirok etdi. 2024-yil may oyida ilk bor o'tkazilgan "Mening bog'im"da **789 taklifdan 215 tasi** g'olib chiqib, **52 mlrd so'm** bilan ta'minlandi.

Mazkur o'sish byudjet shaffofligi va jamoatchilik ishonchini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Biroq keyingi bosqich vazifasi sifatida ijro intizomi va natijaviylikni o'lchovchi indikatorlarni (masalan, "amalga oshirilgan

loyihalar ulushi”, xizmat sifati va qamrov bo'yicha KPilar) tizimli joriy etish, hududlar kesimida doimiy ochiq hisobotlar berish hamda kam ishtirok etayotgan guruhlar uchun inklyuziv mexanizmlarni kuchaytirish zarur. Shu asosda tashabbusli loyihalarni budjetdan moliyalashtirish ijtimoiy qiymatni maksimal darajada oshirishi mumkin.

Asosiy qism

Moliyalashtirish miqyosi va ishtirok: 2023-yilning birinchi mavsumida TB doirasida 1 666 ta loyiha g'olib bo'lib, ularga 1,5 trln so'm ajratildi. Shuningdek, 2 mingdan ortiq ovoz to'plagan, biroq g'olib bo'lmagan 1 309 ta tashabbusni moliyalash uchun qo'shimcha 1,3 trln so'm yo'naltirildi. “Mening yo'lim”ning 2023-yilgi mavsumida 10 317 ta taklif qabul qilinib, 517 ta loyiha g'olib bo'ldi; ularga 412 mlrd so'm ajratildi va jarayonda 8 093 918 nafar fuqaro ishtirok etdi. 2024-yil may oyida ilk bor o'tkazilgan “Mening bog'im” da 789 taklifdan 215 tasi g'olib bo'lib, 52 mlrd so'm moliyalashtirish belgilandi.

Hududlar kesimida TB (2023, 2-mavsum): ajratilgan mablag'lar bo'yicha yirik ulushlar Samarqand viloyati – 1 429,8 mlrd so'm (113 loyiha), Qashqadaryo – 1 352,8 mlrd (100), Toshkent viloyati – 1 321,8 mlrd (128), Andijon – 1 120,3 mlrd (83) va Toshkent shahri – 1 180,5 mlrd (98) hissasiga to'g'ri keldi; Qoraqalpog'istonda 92 g'olib loyiha uchun 970,7 mlrd so'm, Namanganda 84 loyiha uchun 1 056,5 mlrd so'm rejalashtirildi. Jadval ko'rsatkichlarida hududlar bo'yicha “qanoatlanish darajasi” (foizda) ham berilgan (masalan, Sirdaryo – 44%, Toshkent viloyati – 42%).

Xalqaro dalillar: investitsion qarorlar fuqarolar bahosiga sezilarli darajada bog'liq. Andalusiya 2015-yilda o'tkazilgan 1 205 nafar respondentli so'rovda

“ko‘pchilik sarmoya yetarli emas” deb hisoblasa-da, infratuzilma adekvat deb baholangan sharoitda va jamoat mablag‘laridan foydalanishni qo‘llab-quvvatlaganda sarmoyadan qoniqish ortishi aniqlangan. Bu holda qamrov, xavfsizlik va xizmat/narx nisbatini ijobiy baholash muhim omil bo‘ladi.

1-jadval.

2020–2024 yillardagi asosiy tashabbus yo‘nalishlari bo‘yicha natijalar (tanlangan ko‘rsatkichlar)

Yo‘nalish	Yil/ mavsum	Taklifla r (ta)	G‘o lib loyihalar (ta)	Ajra tilgan mablag‘
Tashabbusli byudjet	2023, 1-mavsum	—	1 666	1,5 trln so‘m
TB – qo‘shimcha moliyalashtirish	2023, 1-mavsum	$\geq 2\,000+$ ovoz to‘plagan 1 309 tashabbus	1 309	1,3 trln so‘m
“Mening yo‘lim”	2023 (yillik)	10 317	517	412 mlrd so‘m
“Mening bog‘im”	2024 (1-marta)	789	215	52 mlrd so‘m

Manbalar: TB 2023/1-mavsum va qo‘shimcha moliyalashtirish bo‘yicha ma’lumotlar; “Mening yo‘lim” 2023, “Mening bog‘im” 2024 ko‘rsatkichlari.

2020–2024 yillarda O‘zbekistonda tashabbusli loyihalarni budjetdan moliyalashtirish bosqichma-bosqich institutsionalizatsiya qilinib, fuqarolar

ishtirokini qaror qabul qilish sikliga yaqinlashtirdi. “Tashabbusli byudjet”ning yilda ikki marotaba o‘tkazilishi, g‘olib tashabbuslarni “Fuqarolar tashabbusi jamg‘armasi” orqali alohida hisobvaraqlar bilan moliyalashtirish va xarajatlar izchilligini raqamli nazorat qilish shaffoflik hamda hisobdorlikni kuchaytirdi. Sektoral mexanizmlar sifatida “Mening yo‘lim” (ichki yo‘llar uchun kamida 50 foiz ovozli taqsimot) va “Mening bog‘im” (yashil infratuzilmani tezkor moliyalash) jamiyat ehtiyojlari bilan byudjet resurslari o‘rtasida tezkor bog‘lanishni ta‘minladi. Statistik ma‘lumotlar takliflar, ovoz beruvchilar va g‘olib loyihalar sonining jadal o‘shishini, qo‘shimcha moliyalashtirish qarorlari esa ijtimoiy talabga moslashuvchan javob berish salohiyatini namoyon etdi.

Kelgusida tizim samaradorligini oshirish uchun ijro intizomi va natijaviylikni o‘lchaydigan metrikalarni muntazam joriy etish zarur. Birinchidan, “ijro ulushi” va “maqsad ko‘rsatkichlariga erishish ulushi” ko‘rsatkichlarini mavsum va hududlar kesimida ochiq e‘lon qilish, hududlararo taqqoslashni yo‘lga qo‘yish lozim. Ikkinchidan, g‘olib loyihalar shartnomalariga aniq KPilar (qamrov, xizmat sifati, xavfsizlik, muddat va smetaga rioya)ni kiritish, mustaqil texnik nazoratni jamoatchilik monitoringi (foto-hisobot, xarajatlar reyestri, GIS xarita) bilan birlashtirish talab etiladi. Uchinchidan, xarid jarayonlarini standartlashtirish, loyiha menejmenti salohiyatini kuchaytirish, ekspluatatsiya va servis xarajatlari uchun ko‘p yillik majburiyatlarni rejalashtirish, yakunlangan obyektlarda SROI/ta’sir baholashni yo‘lga qo‘yish maqsadga muvofiq. Natijada, “moliya–sifat–natija” zanjirini to‘liq yopish, inklyuziv ishtirokni kengaytirish va raqamli monitoringni chuqurlashtirish orqali barqaror, ishonchli va yuqori ijtimoiy qiymatli natijalarga erishish mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Calvo-Poyo, F., Medialdea, A., Ferri-García, R. (2020). Citizens' opinion about investment in public transport projects in cities. *International Journal of Sustainable Transportation*.
2. Qobulov, X. A., Murtozayeva, Z. K. (2023). O'zbekistonda jamoatchilik fikri asosida shakllantiriladigan loyihalarni moliyalashtirish. *Science and Education*.
3. Shodmonqulov, T. U. (2025). Budget shaffofligi va fuqarolar ishtiroki yo'nalishlari. *"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot*.
4. Zakharchuk, E. A., Nekrasov, A. A., Pasyukov, A. F. (2019). Participatory budgeting: International and Russian experience. *Finance: Theory and Practice*.
5. Valentin, V., Naderpajouh, N., Abraham, D. (2018). Impact of Characteristics of Infrastructure Projects on Public Opinion. *Journal of Management in Engineering*.